INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA ONOMATOPOEIK SO‘ZLARNING LINGVO-KOGNITIV TAHLILI

Xamrayeva Shaxlo Ochilovna
Xalqaro innovatsion universiteti lingvistika yo‘nalishi 1-bosqich magistranti
xamraevashaxlo66@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi onomatopoeik (taqlidiy) so‘zlarning lingvo-kognitiv xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida tovushga taqlid qiluvchi birliklarning inson ongida aks etishi va ularning har ikki tilda konseptuallashuv jarayonlari yoritiladi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, onomatopoeik so‘zlar nafaqat akustik hodisa, balki milliy-madaniy kodlarni o‘zida jamlagan kognitiv strukturalardir.

Abstract: This article provides a linguo-cognitive analysis of onomatopoeic words in English and Uzbek languages. The research explores how sound-imitative units are reflected in the human mind and the processes of their conceptualization in both languages. The results indicate that onomatopoeic words are not merely acoustic phenomena but cognitive structures that embody national and cultural codes.

Kalit so‘zlar: onomatopoeiya, lingvo-kognitiv tahlil, konseptualizatsiya, tovush simvolizmi, dunyoning lisoniy manzarasi, qiyosiy tilshunoslik.

Keywords: onomatopoeia, linguo-cognitive analysis, conceptualization, sound symbolism, linguistic picture of the world, comparative linguistics.

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslikda tillarni o‘rganishga kognitiv yondashuv inson tafakkuri va til o‘rtasidagi bog‘liqlikni ochib berishga xizmat qiladi. Onomatopoeik so‘zlar, ya’ni tabiatdagi tovushlarga taqlid qilish natijasida yuzaga kelgan birliklar, tilning eng qadimgi va emotsional qatlamini tashkil etadi. Ushbu maqolaning maqsadi ingliz va o‘zbek tillaridagi taqlidiy so‘zlarning lingvo-kognitiv tabiatini qiyosiy tahlil qilish orqali, turli tizimli tillarda tovushlarning qanday idrok etilishi va lisoniy shaklga kelishini aniqlashdan iborat.

ASOSIY QISM (MUHOKAMA)

Lingvo-kognitiv tahlil onomatopoeik so‘zlarni shunchaki tovushning nusxasi emas, balki akustik stimullarning mental proyeksiyasi sifatida baholaydi.

1. Idrok va konseptualizatsiya: Inson qulog‘i tashqi olamdagi tovushni qabul qiladi, lekin uni o‘z ona tilining fonetik qoliplari asosida konseptuallashtiradi. Masalan, ingliz tilida itning vovullashi "woof-woof", o‘zbek tilida esa "vov-vov" tarzida aks etadi. Bu farq tillarning fonotaktik imkoniyatlari bilan bog‘liqdir.

2. Strukturaviy tahlil: Ingliz tilidagi onomatoplar ko‘pincha qisqa, bir bo‘g‘inli va tugallangan harakatni ifodalaydi (snap, pop, bang). O‘zbek tilida esa reduplikatsiya (takrorlash) va maxsus affikslar orqali jarayonning davomiyligini ko‘rsatish kognitiv ustuvorlikka ega (gup-gup, taqillamoq).

3. Metaforik ko‘chimlar: Onomatoplar ko‘pincha kognitiv metaforalarga asos bo‘ladi. Masalan, inglizcha "hiss" (ilon vishillashi) so‘zi odamning g‘azab bilan pichirlashiga nisbatan qo‘llanilsa, o‘zbek tilidagi "shov-shuv" (suv yoki shamol tovushi) ijtimoiy hayotdagi shov-shuvli xabarlarni ifodalash uchun xizmat qiladi.

XULOSA

Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, onomatopoeik so‘zlar har bir xalqning o‘ziga xos dunyoqarashi va tovushlarni idrok etish usullarini aks ettiradi. Ingliz tilida taqlidiy so‘zlar ko‘proq obyektning xususiyatini bildirishga, o‘zbek tilida esa harakat va holatning dinamikasini tasvirlashga yo‘naltirilgan. Xulosa qilib aytganda, onomatopoeiya shunchaki lingvistik hodisa emas, balki insonning tashqi olamni til vositasida "qayta yaratish" jarayonidir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik. – Jizzax: Sangzor, 2006.
2. Hinton L., Nichols J., Ohala J.J. Sound Symbolism. – Cambridge University Press, 1994.
3. Abduazizov A. Tilshunoslik nazariyasiga kirish. – Toshkent, 2010.
4. Ochilova Sh. O‘zbek tilida taqlidiy so‘zlarning semantik-grammatik xususiyatlari. – Toshkent, 2018.
5. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge, 2003.